

Strategic Relationships of Turkey-Azerbaijan and Georgia

Zaza Beridze

Doctor of History
Georgia, Tbilisi
zaza.beridze@bsu.edu.ge

Abstract

The union of Turkey, Georgia and Azerbaijan creates strategic triangle, the relationship of which conditions the necessity of gaining a vital area for these countries. After decomposition of the Soviet Union, from 1990 up to nowadays, official Ankara realizes quite pragmatic and stable policy in South Caucasus. Turkey prefers the relationships with Azerbaijan. This is explained by as cultural and linguistic nearness so significant geopolitical location of Azerbaijan. The commencement of realization of the projects of “Bako-Tbilisi- Ceyhan” oil pipeline and “Bako-Tbilisi-Erzurum” gas pipeline, also “Bako-Tbilisi-Kars” railway project, acquired great economic (also political) importance to South Caucasus, that is very important for the region. The wish of Turkey was to execute energetic and transport corridor function between Europe and Caspian regions. Logical result of this ambition was significantly increased interest towards Georgia, that is connective link between Turkey and Azerbaijan, also between Central Asia.

The necessity of direct connection with Azerbaijan dictates Turkey that it needs minimum one from two – controlling of Georgia of Armenia. Because of the control of Armenia by the Russia and Armenia – Turkey historical disagreement, Ankara decided to choose the strategy of collaboration with Georgia and isolation from Armenia. From the point of view of independence and development perspectives of Azerbaijan, Turkey is very important partner for Baku. Assimilation of energetic corridor function with Turkey and the perspectives of Karabakh conflict, dictates to Baku that it vitally needs to make strategic partnership with

Ankara. Georgia, of course plays a significant player in this circle , which have its own interests.

The aim of the theme is to analyze correctly historic realities of formation of strategic partnership of Turkey and Azerbaijan, the spheres of overlap and conflict of interests of states and to define Georgian role in this sphere.

Key words: Turkey-Azerbaijan and Georgia.

თურქეთ-აზერბაიჯანის სტრატეგიული ურთიერთობები და საქართველო

ზაზა ბერიძე

ისტორიის დოქტორი
საქართველო, თბილისი
zaza.beridze@bsu.edu.ge

აბსტრაქტი

XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან დღემდე, ოფიციალური ანკარა ახორციელებს საკმაოდ პრაგმატულ და სტაბილურ პოლიტიკას სამხრეთ კავკასიაში. თურქეთის მთავარი დასაყრდენი კი რეგიონში აზერბაიჯანია. ეს აიხსნება, ორი ქვეყნის კულტურული და ლინგვისტური სიახლოვით, თუმცა ეთნოკავშირი როდი არის მჭიდრო ურთიერთობის მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორი. თურქეთ - აზერბაიჯანის სტრატეგიული პარტნიორობა სწორედაც უფრო პრაგმატული, პოლიტიკური და ეკონომიკური მიზნებით არის განპირობებული, რასაც რაღათქმუნდა აღრმავებს ეთნიკური, ლინგვისტური და რელიგიური ფაქტორი. თუმცა ჩვენ ყურადღებას სწორედ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მიზეზებზე და მიზნებზე გავამახვილებთ, რამდენად მჭიდრო და პერსპექტიულია თურქეთ-აზერბაიჯანის თანამშრომლობა და რა განაპირობებს შიიტური აზერბაიჯანისა და სუნიტური თურქეთის კავშირს.

საკვანძო სიტყვები: თურქეთი-აზერბაიჯანი და საქართველო.

მსჯელობა

თურქეთ - აზერბაიჯანის ურთიერთობები და სტრატეგიული პარტნიორობა ეს ის საკითხია, რომელსაც რეგიონისთვის და განსაკუთრებით საქართველოსთვის მეტად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

1990 წლიდან მოყოლებული დღემდე, ოფიციალური ანკარა ახორციელებს საკმაოდ პრაგმატულ და სტაბილურ პოლიტიკას სამხრეთ კავკასიაში. თურქეთის მთავარი დასაყრდენი კი რეგიონში აზერბაიჯანია. ეს აიხსნება, ორი ქვეყნის კულტურული და ლინგვისტური სიახლოვით, თუმცა ეთნოკავშირი როდი არის მჭიდრო ურთიერთობის მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორი. თურქეთ - აზერბაიჯანის სტრატეგიული პარტნიორობა სწორედაც უფრო პრაგმატული, პოლიტიკური და ეკონომიკური მიზნებით არის განპირობებული, რასაც რაღათქმაუნდა აღრმავებს ეთნიკური, ლინგვისტური და რელიგიური ფაქტორი. თუმცა ჩვენ ყურადღებას სწორედ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მიზეზებზე და მიზნებზე გავამახვილებთ, რამდენად მჭიდრო და პერსპექტიულია თურქეთ-აზერბაიჯანის თანამშრომლობა და რა განაპირობებს შიიტური აზერბაიჯანისა და სუნიტური თურქეთის კავშირს!

ცნობილია, რომ თურქეთი იყო ერთ-ერთი პირველი ვინც აღიარა აზერბაიჯანის დამოუკიდებლობა და დაამყარა მასთან დიპლომატიური და ეკონომიკური ურთიერთობა. თავის მხრივ აზერბაიჯანის პრეზიდენტი ელჩიბეი 1992-1993 წლებში თვლიდა, რომ აზერბაიჯანის ეროვნული იდეის შექმნაში მისთვის მისაბამი სეკულარული თურქეთი და არა ისლამური ირანი უნდა ყოფილიყო. ეროვნული ფრონტის იდეოლოგიურ მიდრეკი-

ლებებზე საუბრისას ელჩიბეი ღიად აცხადებდა, „ჩვენ პირველ რიგში ვართ თურქები და შემდეგ მუსლიმები“. ელჩიბეი იმასაც კი ამბობდა, რომ აზერბაიჯანი და თურქეთი იყო „ერთი ერი, ორი სახელმწიფო“ (მაკარაძე, 2011:27). (შემდეგ ეს ფრაზა რამდენჯერმე შეახსენა თურქეთის ხელმძღვანელმა რეჯეთ თაიფ ერდოღანმა აზერბაიჯანულ მხარეს და მის სიზუსტეში დაარწმუნა) (www.trt.net.tr). თურქეთს განსაკუთრებით თავის გამოჩენის საშვალეა მიეცა ყარაბაღის კონფლიქტის გამწვავების შემდეგ, როგორც „უფროსი ძმა“ თურქეთი ცდილობდა აქტიურად ჩარეულიყო ამ კონფლიქტში და აზერბაიჯანის პოზიციები დაეცვა. თურქეთის მიერ აზერბაიჯანის პოზიციების მხარდაჭერამ ორ სახელმწიფოს შორის მოკავშირეობისათვის საფუძვლიანი და ხელსაყრელი პირობები შექმნა, და კიდევ ერთი აზერბაიჯანისათვის თურქეთი დასავლეთთან დამაკავშირებელ ხიდადაც მიიჩნეოდა. თურქეთი გახდა აზერბაიჯანის ენერგო პარტნიორი, რასაც გლობალურ სამყაროში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება (მაკარაძე, 2016:32).

ამდენად აზერბაიჯანისთვის თურქეთის შერჩევა მთავარ პოლიტიკურ პარტნიორად პრაგმატული და კარგად გათვლილი სვლაა. ამავდროს თურქეთი ნატოს წევრი სახელმწიფოა. ამით აზერბაიჯანი ნატოს სივრცეს უახლოვდება და მასთან პარტნიორულ თანამშრომლობაშია. ამ ასპექტს განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა 90-იან წლებში რამეთუ ეს მოიაზრებოდა პოსტსაბჭოთა სივრციდან გასვლის ერთ-ერთ გზად. ასევე თურქეთი მონათესავე ერია, ორივე ე.წ. „დიდი თურანი“-ს სივრცის შემადგენლები არიან. მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთი

უნიტარული სახელმწიფოა, ხოლო აზერბაიჯანი შიიტური, ორივე სახელმწიფოს მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი მუსულმანური რწმენის მიმდევარია და ეთნიკური, კულტურული და მენტალური ასპექტით ახლოს დგანან ერთმანეთთან. თუმცა არც ერთ სახელმწიფოში რელიგია არ წარმოადგენს სამხედრო-პოლიტიკური სტრატეგიის წარმართველ ძალას (Davutoglu, 2001:486).

ზემოთ ჩამოთვლილთაგან გასაგებია, თუ სხვა მიზეზებთან ერთად რამ განაპირობა აზერბაიჯანის მიტმასნება თურქეთთან. თურქეთის მიზნები კი ამ ორი ქვეყნის ურთიერთობაში უფრო გლობალურია, ეს გასაგებიცაა, თურქეთი ცდილობს მოირგოს ლიდერის როლი რეგიონში, რომლის უმთავრეს მიზანს ევროპისა და აზიას შორის ხიდის ფუნქციის შენარჩუნება კავკასიაში რუსეთის დომინანტობის აღკვეთა და მეზობლებთან მშვიდობიანი ურთიერთობების შენარჩუნება წარმოადგენს, ეს ყოველივე რეგიონში ჰეგემონობის დამყარებას ისახავს მიზნად.

აზერბაიჯანთან პირდაპირი კავშირის საჭიროება თურქეთს კარნახობს, რომ მას სჭირდება მინიმუმ ორიდან ერთი - ან საქართველოს, ან სომხეთის გაკონტროლება. რუსეთის მიერ სომხეთის კონტროლისა და სომხეთ-თურქეთის ისტორიული უთანხმოების გამო ანკარამ გადაწყვიტა, რომ საქართველოსთან თანამშრომლობისა და სომხეთის იზოლირების სტრატეგია აერჩია. აზერბაიჯანის დამოუკიდებლობისა და განვითარების პერსპექტივების თვალსაზრისით, თურქეთი ბაქოსთვის ძალიან მნიშვნელოვანი პარტნიორია. თურქეთთან ერთად ენერგო-დერეფნის ფუნქციისათვის ყარაბაღის კონფლიქტის პერსპექტივები ბაქოს კარნახობს, რომ მას სასიცოცხლოდ სჭირდება ანკარასთან

სტრატეგიული პარტნიორობის დამყარება. გზა კი რათქმუნდა საქართველოზე გადის ამან გარკვეულწილად განსაზღვრა საქართველო - აზერბაიჯანის სტაბილური ურთიერთობა. თურქეთ - აზერბაიჯანის სტრატეგიული პარტნიორობიდან გამომდინარე რეგიონში არსებული პოლიტიკური არეალები შემდეგნაირად შეიძლება გამოვსახოთ: რუსეთ-საქართველოს მტრობა თურქეთს ხელს აძლევს, რადგან ეს სიტუაცია თბილისს თურქეთის სასარგებლოდ განაწყობს, ბაქოსა და თბილისთან პარტნიორობა კი ანკარას კასპიის ზღვაზე გასასვლელს აძლევს. ამიტომ, კავკასიაში რუსეთის დაბრუნება თურქეთისთვის რეალური საფრთხის შემცველია, ირანი კი ჯერ-ჯერობით მხოლოდ პოტენციურ საფრთხედ აღიქმება თურქეთის მიერ. შესაბამისად, თურქეთის ინტერესია, რომ საქართველოში და აზერბაიჯანში პოზიციები გაიმყაროს და ისეთი პირობები შექმნას, როდესაც სომხეთში რუსეთის ყოფნა აზრს დაკარგავდა (მანჩხაშვილი, 2014:291).

ყარაბაღის კონფლიქტის მოგვარება ანკარასა და ერევანის შეთანხმების გარეშე, რეგიონის ორ დანარჩენ სახელმწიფოს აზერბაიჯანისკენ გზას უხსნის, თურქეთს კი ამ გზას უკეტავს. შედეგად, მოსალოდნელია, რომ თურქეთი აქტიურად ჩაერთვება ყარაბაღის კონფლიქტის საკითხში, რომ მისი გადაწყვეტა ანკარას ინტერესების გათვალისწინების გარეშე არ დაუშვას.

შესაბამისად უნდა ვივარაუდოთ, რომ თურქეთის გეოსტრატეგიული სვლების თანმიმდევრობა ასეთი იქნება:

დაამყაროს საქართველოზე საკმარისი კონტროლი; დაამყაროს სტრატეგიული კავშირი აზერბაიჯანთან;

შეიქმნას პოლიტიკური დასაყრდენი ჩრდილოეთ კავკასიაში და მოუჭრას რუსეთს გზა სამხრეთ კავკასიისკენ;

განდევნოს რუსეთი სომხეთიდან და უზრუნველყოს რეგიონზე საკუთარი გრძელვადიანი გავლენა;

ზემოთ ჩამოთვლილიდან თურქეთმა პირველი ორი სვლა ბრწყინვალედ შეასრულა, ხოლო შეძლებს თუ არა მესამე, მეოთხე სვლების ასევე ბრწყინვალედ შესრულებას და პირველი ორის შენარჩუნებას ამას დრო გვიჩვენებს.

ამ ყოველივედან გამომდინარე ჩვენი მიზანია გავაანალიზოთ რა გამოწვევების ან შესაძლებლობების მატარებელია თურქეთის გეოპოლიტიკური ინტერესების განხორციელების სტრატეგია სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებისათვის, განსაკუთრებით კი თურქეთ - აზერბაიჯანის სტრატეგიული ურთიერთობის ფონზე საქართველოსთვის.

პირველ რიგში აღსანიშნავია, რომ თურქეთი უპირველესად საკუთარი სახელმწიფოებრივი და ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე მოქმედებს და ეს ქმედება შესაძლებელია სხვა სახელმწიფოსთვის გამოწვევად, რისკად ან კიდევ დიდ საფრთხედ გადაიქცეს.

საქართველოს სახელმწიფოს უპირველეს მიზანს თურქეთის ამბიციების არსის გაგება უნდა წარმოადგენდეს, რათა საკუთარი სტრატეგიული გეგმები შეიმუშაონ იქიდან წამოჭრილი გამოწვევების, რისკების და საფრთხეების თავიდან ასაცილებლად და ამავდროულად იმ პოტენცილის მაქსიმალურად ეფექტურად გამოსაყენებლად, რომელიც ამ სახელმწიფოსთან ურთიერთობების საფუძველზე გახდება შესაძლებელი.

2003 წელს პრემიერ - მინისტრად რეჯეფ თაიფ ერდოღანის არჩევის შემდეგ თურქეთმა ძლიერი წინსვლა განიცადა პრაქტიკულად ყველა სფეროში და აზია-აფრიკიდან ევროპაში ენერგეტიკული რესურსების გადაზიდვების საკვანძო სახელმწიფოდ გადაქცევამ მას მსოფლიო პოლიტიკაში განსაკუთრებული როლი შესძინა. ამ როლმა კი მას ამბიციები გაუჩინა, რომლის განხორციელებასაც მიზანმიმართულად და მეთოდურად ეწევა ერდოღანის ხელისუფლება. თურქეთის სტრატეგიული კვლევების ექსპერტი, აჰმედ დავუთოღლუ თავის ნაშრომში ახლო აღმოსავლეთის გეოპოლიტიკური ტენდენციების შესახებ წერს, რომ მსოფლიო ერთ პოლარული პოლიტიკიდან მრავალპოლარულზე გადადის, და ხაზს უსვამს თურქეთის როლს რეგიონის უსაფრთხოებაში (Davutoglu,2013:41).

თუ გავითვალისწინებთ თურქეთის ხელისუფლების მიერ გადაგზულ ბოლო პერიოდის რამდენიმე პოლიტიკურ ნაბიჯს, ღიად შეიძლება დავინახოთ, რომ დავუთოღლუს მოსაზრება პრაქტიკულად ხორციელდება.

ჯერ კიდევ 2012 წლის 8 ივნისს ტრაბზონში თურქეთ - საქართველო-აზერბაიჯანს შორის საგარეო საქმეთა მინისტრების დონეზე გაფორმდა კომუნიკე საერთო ეკონომიკური სივრცის შექმნის და სამხედრო-პოლიტიკური თანამშრომლობის გაღრმავების შესახებ (<http://www.mfa.gov.ge>).

2012 წლის აგვისტოს დასაწყისში თურქეთის პრეზიდენტმა აბდულა გიულმა გააკეთა განცხადება „დიადი თურანი“-ს ერთიანი სივრცის შექმნის შესახებ, რომელშიც გაერთიანებული იქნებიან,

თურქეთი, აზერბაიჯანი, ყაზახეთი და ყირგიზეთი. შეიქმნა და დამტკიცდა „დიადი თურანი“-ს დროშაც (მაკარაძე, 2013:22).

2012 წლის სექტემბრის დასაწყისში ბიშკეკში ამ ოთხი ქვეყნის პირველი პირების შეხვედრაზე ხელი მოეწერა ერთიანი სატრანსპორტო კორიდორის შექმნის ხელშეკრულებას. ყაზახეთის პრეზიდენტმა ნურსულთან ნაზარბაევმა თავის გამოსვლაში განაცხადა, რომ სატრანსპორტო კორიდორი თურქეთი (საქართველოს გავლით) - აზერბაიჯანი - კასპიის ზღვა ყაზახეთი-ყირგიზეთი ვიდრე ჩინეთამდე „დიდი თურანის“ სივრცის გასაძლიერებლად სერიოზული მექანიზმია (კობახიძე, 2015:12). რაღაქმა უნდა ეს სივრცე საქართველოს ნების გარეშე წარმოუდგენელია, რამეთუ ამჟამად იგი წარმოადგენს დამაკავშირებელ გზას თურქეთსა, აზერბაიჯანსა და შუა აზიას შორის. ამ სივრცეში კი საქართველო არა თურქული მოდგმის ერთგვარი ლაქაა.

დიდი თურანის სივრცეში საქართველოს ათვისება სწრაფი ტემპებით მიმდინარეობს თურქეთის მხრიდან. რაც არა მარტო ეკონომიკურ არამედ პოლიტიკურ და რელიგიურ ექსპანსიაში გამოიხატება.

კულუარებში ბევრი გავლენიანი ექსპერტი გამოთქვამს უკმაყოფილებას ქვეყანაში თურქული და აზერბაიჯანული ბიზნესის ცალმხრივი გაძლიერების გამო (რაც თბილისს ზედმეტად დამოკიდებულს ხდის ანკარასა და ბაქოზე), და ამ მიზეზით მზად არიან რუსეთთან ურთიერთობები, აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის გადაუჭრელი პრობლემების მიუხედავადაც კი, დაარეგულირონ.

რადათქმა უნდა, კავკასიური გეოპოლიტიკა ვაკუუმში არ არის მოქცეული და ახლო აღმოსავლეთში ძალთა ბალანსის ნებისმიერ ცვლას შეუძლია კავკასიაში ნებისმიერ მოთამაშეს შეუქმნას ილუზია, რომ სტატუს-კვოს თავის სასარგებლოდ, მარტივად შეცვლის.

დასკვნა

გამომდინარე აქედან, წარმოდგენილად მეჩვენება ამ რეგიონში მოვლენების დინებაზე მიშვება. მიუხედავად ჯერ კიდევ მოუგვარებელი პრობლემების არსებობისა, აუცილებელია დიპლომატიური კონტაქტების გაძლიერება კავკასიის ყველა ქვეყანასთან და არსებული რისკების მიმართ უფრო მეტად ნიუანსირებული პოზიციის ჩამოყალიბება. ეს დამატებითი რისკების შეჩერებისა და საბოლოო ჯამში, არსებული სტატუს-კვოს შენარჩუნების შესაძლებლობას მოგვცემდა უკეთეს დრომდე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაჩეილაძე რ., ახლო აღმოსავლეთი: სივრცე, ხალხი, პოლიტიკა. თბილისი, 2008;
2. გრიგალაშვილი ს., თურქეთი თანამედროვე რეგიონალურ პოლიტიკაში. თბილისი, 2009;
3. მაკარაძე ე., „თურანიზმის საკითხი თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში“. ქართული დიპლომატია, ტ. 7 თბილისი, 2000;
4. მაკარაძე ე., თანამედროვე თურქეთის აქტუალური საკითხები. ბათუმი, 2000;
5. მაკარაძე ე., „თურქეთის სამხრეთ კავკასიური პოლიტიკა თანამედროვე ეტაპზე“, ბსუ. სოციალურ, ეკონომიკურ და იურიდიულ მეცნიერებათა სერია, შრომები, III. თბილისი, 2011;

6. მაკარაძე ე., „თურანიზმის საკითხი თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში პოსტსაბჭოთა მუსლიმურ ქვეყნებთან მიმართებით“. საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი, ინტელექტუალი, № 22, თბილისი, 2013;
7. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა 1990-2008 წლებში, თარგმნა მ. მანჩხაშვილმა, თბილისი, 2014;
8. Davutoglu A., Stratejik derinlik, istambul, 2001;
9. http://energyplatform.ge/show_news.php?id_news=101;
10. [http://strate.ge/index.php?option=com](http://strate.ge/index.php?option=com;);
11. <http://www.nplg.gov.ge>.